

HAVDE HENRIK PONTOPPIDAN JØDISK ELLER SYDLANDSK BLOD I SINE AARER?

AF

H. ØLLGAARD

Henrik Pontoppidan fortæller i sine erindringer („Familieliv“ S. 94 ff.) om, at „en eller anden sladderhank havde sat i omløb, at vi Pontoppidan'er fra Randers var af fremmed afstamning og vistnok havde jødisk blod i aarerne“. Han fortæller om en invitation fra Edvard Brandes til at spise Scholunt, en speciel jødisk sabbatsret. „Da han saa, at jeg forstod at paaskønne den og nød den med velbehag, erklærede han med et muntert smil, at han heri saa det afgørende bevis for, at vi var racefæller“. – Henrik Pontoppidans ydre kunne ogsaa tale for det samme. „Med hensyn til paastanden om, at vi børn af Randerspræsten kun var halvvejsdanske, hvad familien – i hvert fald de ældre i slægten – aldrig havde gjort nogen hemmelighed af, forholdt det sig saadan dermed. Min morfar, der havde det gode danske navn OXENBØLL og i 1867 døde som byfoged i Vordingborg, var barnebarn af en fremmed sømand, der i sin tid som skibsdreng var blevet bjerget i land fra rigningen af et strandet skib paa den jyske vestkyst. Skibet skal have været genuesisk, besætningen spanioler; men da drengen var den eneste skibbrudne, der kom levende i land, var man iøvrigt uden oplysninger om ham og hans hjemsted. Man havde derfor ladet ham blive her i landet, og han havde faaet navn efter den jyske landsby, hvor han var vokset op senere blev gift“.

Overlæge Ib Ostfeldt har i en dobbelt-kronik i Berlingske Tidende (28-29/6-1961) fortalt om sine møder med morbroderen, Henrik Pontoppidan, og deri siger Henrik Pontoppidan igen om Oxenbøllerne: „Der er noget fremmed i deres blod, næppe jødisk, snarere spansk eller italiensk, i hvert fald sydlandsk“.

Henrik Pontoppidan skildrer sin bedstefader M. Oxenbøll i sine erindringer som „en mørkladen gammel mand med et lidt uroligt væsen“. I „Drengenaar“ (S. 48): „Han var en lille fornøjelig gammel

mand med bløde træk, lysebrune øjne og kruset haar. Det slog mig straks, hvor forskellig han i alting var fra min far, med hvem jeg uvilkaarlig sammenlignede alle andre mænd. – Tydeligst husker jeg ham en dag, da landaueren kørte frem foran hovedtrappen med kusken i sit fineste liberi, og den gamle mand – uniformeret og ordensbehængt – blev hjulpet op i vognen for at køre til middag paa et af omegnens store herresæder, – en guldbroderet uniform, med gyldent kårdehæfte og hvide glacéhandsker, hans muntre mine og den duft af fin parfume, der ombølgede ham, – var det ikke et saadant liv min far altid saa strængt fordømte baade hjemme og ude.“ – Det er tydeligt, at dette for Henrik saa fremmede har prentet sig dybt i hans sind og levendegjort for ham tanken om det fremmede blod i familiens aarer.

Da det ikke synes, at andre har undersøgt, om der er noget om denne legende, har jeg undersøgt kirkebøger m. m., – og fremlægger her resultatet, der giver oplysninger om byfoged Morten Oxenbølls forfædre.

Først lidt om ham selv. MORTEN OXENBØLL er født i Nyborg 3. april 1796. 12 aar gammel oplever han de spanske troppers ophold i Nyborg. D. 21. marts 1808 kom de, og chefen marquis de la Romana oprettede sit hovedkvarter paa hotel „Postgaarden“, der laa ganske tæt ved drengens hjem. – Antagelig har der været spansk indkvartering i hans hjem. Først d. 11. august forlod de spanske tropper Nyborg ombord paa engelske krigsskibe. Han gik paa latinskolen i Nyborg til marts 1814, i okt. s. å. til universitetet, hvor han studerer jura – cand. jur. med laud. 18/6–1818; 1820 er han regimentskvartermester og auditor ved Randers dragonregiment, 1825 overauditor, 1831 herredsfoged i Anst, Slaugs m. fl. herreder med bopæl i Kolding. 1843 byfoged og byskriver i Vordingborg, ridder 1854, 1867 entlediget og etatsraad, – dør 20. okt. 1868 i København, begravet paa Assistens kirkegaard.

I 1822 blev han gift med JOHANNE CECILIE STILLING, datter af cancelliraad, „fattigdirektør“ i København Jacob Michael Stilling og hustru Wilhelmine Margrete Haagensdatter Falk, født 25. jan. 1802 i København og døde 7. febr. 1862 i Vordingborg, begravet paa Assistens kirkegaard, København. I Randers fødtes 13/4–1823

1) MICHAEL CHRISTIAN WILHELM O., der blev herredsfoged og byskriver i Stubbekøbing, landstingsmand, død 27/5–1898 paa sindssygehospitalet i Middelfart, gift med CHARLOTTE MARIE ØSTRUP, f. 2/4–1825, død i København 13/6–1908.

- 2) BIRGITTE CHRISTINE MARIE O. født 30/12-1824, gift med sognepræst DINES PONTOPPIDAN, Randers, (Henrik P.'s forældre). Hun døde i København 14/1-1888.
- 3) CAROLINE CATHRINE MATHILDE O. født 6/9-1826.
- 4) GUSTAV ADOLPH O., født 12/12-1827, død 9. sept. 1828.

I Kolding fødtes:

- 5) AUGUSTA ADOLFINE O., født 7/2-1833, gift med distriktslæge FRANTS CASPAR DJØRUP, København.
- 6) JEAN MORTON O., født 29/8-1837, druknede 16 aar gammel.

Morten Oxenbøll var søn af købmand i Nyborg CHRISTIAN DITLEV OXENBØLL og hustru MAREN FROM. Han er født i Brahetrolleborg 1767 el. 68, - er konfirmeret i Brahetrolleborg i 1784. I kirkebogen opgives hans opholdsted til Nyborg, saa han er meget tidligt kommet til Nyborg, antagelig kort efter sin faders død.

Han blev selvstændig forretningsdrivende i Nyborg, bor Kongegade 122. D. 11. sept. 1797 udbrød der om aftenen en voldsom ildebrand, der lagde en meget stor del af det gamle Nyborg øde, 143 gaarde brændte, og det meste af Kongegade. Om hans ejendom reddedes, vides ikke. 1801 benævnes han som kirkeværge, og hans og hans kones navne forekommer stadig som faddere i kirkebogen. Han har utvivlsomt endnu mere end Morten været optaget af de spanske troppers ophold i Nyborg, - har maaske baade handlet med dem og haft indkvartering, - og byfoged Bechs proklamation af 14. aug. 1808 efter Spaniernes afrejse gælder vel ogsaa ham: „En stor del af byens borgere og sømænd og andre viste sig som ægte danske mænd, da de endog inden de spanske og engelske røvere havde forladt Slipshavn, gik igang med at udbedre fæstningen. . . Alle er besjælet af sandt mod til at forsvare by og fædreland.“ Han dør 27. febr. 1830 og begraves 4. marts.

2. februar 1796 copuleres efter kongelig dispensation i huset ung mand hr. Christian Ditlev Oxenbøll og madame Maren From, afgangen købmand Kollers enke, (om hende senere!). I dette ægteskab følgende børn:

- 1-2) MORTEN O. og hans tvillingbroder JENS CHRISTIAN, født 3/4-1796.

Denne sidste dør knap tre aar gammel af skarlagensfeber.

- 3) KIRSTINE O., født 21/1-1798,
- 4) JENS CHRISTIAN, født 29/1-1800, død 2 1/2 aar senere,
- 5) MARIA HELENA, født 5/3-1801,
- 6) PETER, født 24/5-1803, i kirkebogen tilføjet: død,
- 7) CHRISTINE HYLLEBORG MARIE JENSINE, født 2/9-1805, død 12/3-1849.

Ved skiftet efter Christian Ditlev nævnes Morten, de 3 døtre: Kirstine, Maria Helene, og Christine Hylleborg Marie, – alle myndige, – og hans enke Bergitte Hammong (saaledes stavet). De skifter selv. Christian Ditlev første kone, Maren From, døde 3. juli 1814. Hvornaar han blev gift med BIRGITTE HAMMOND, ved jeg ikke, – men der er ingen børn. Hun døde paa Sophienberg, udenfor Nyborg, 25. februar 1844, 78 aar. Christian Ditlev Oxenbøll var søn af – og nu kommer vi til den af Henrik Pontoppidan omtalte, ilanddrevne sømand – sognepræst JENS OLSEN OXENBØLL og hustru KIRSTINE AABOE, Brahetrolleborg. Han er født i Vestervig sogn. Vestervig kirkebog viser: 1717 d. 8. december blev Jens, OLUF LAURIDTSENS OG KAREN JENS-DATTERS barn af Oxenbøl, døbt. Jomfru Mætte Maria Moldrup bar hannem. Faddere: Niels Tøgersen i Kiergaard, Madtz Lauridtzten i Oxenbøl, Christen Søffrensen *ibid.*, Anna Madtz Lauridtzens *ibid.*, Inger Madtz Lauridtzens i Tingstrup. Hans forældre blev trolovede 30. oktober 1713 i Heltborg og sammenviede 8. november s. å. Hun kaldes der Karen Jensdatter i Toftum, der er en hovedgaard i Heltborg sogn. Ved deres børns daab optræder jævnlig som fadder Niels Jensen i Toftum; han maa være den fæstebonde (kaldes ogsaa rytterbonde) der i 1715 købte gaarden til ejendom, – og er efter at sandsynlighed Karens broder. – Gaarden i Oxenbøl kaldes ogsaa Oxenbølgaard, saa forældrene er nok kommet af godtfolk og har været ganske velstillet. Karen, Oluf Larsens i Oxenbøl, blev begravet paa Vestervig kirkegaard d. 30. december 1747, – 68 aar – og Olle Lassøn af Oxenbøl blev begravet sammesteds 11. februar 1751, 75 aar gammel. Oxenbøl ligger tæt ved vandet, ud til Krik vig.

Jens Olsen O. blev student fra Lemvig 1736, cand. theol. 1740, degn i Vestervig og tillige personel kapellan samme sted. D. 28. dec. 1743 bliver han gift med husjomfru paa Vestervig Kloster ANNA CATHRINE LAURSDATTER ALS, datter af sognepræst i Seierslev paa Mors Laurits Andersen Als. Med hende har han to døtre: ANNE MARIE og KAREN, der bliver viet i Holmens kirke, København, d. 22/5–1782 til guldsmed LAURIDS MØLLER. – Han bliver sognepræst i Laurbjerg – Lerbjerg pastorat d. 5/5–1752, og i Brahetrolleborg – Krarup d. 6/6–1755. (Han er den tredje præst, der forflyttes fra Laurbjerg til Brahetrolleborg. Forklaringen er, at Reventlow'erne havde kaldsret til begge pastorater, og Brahetrolleborg har været det bedste). Her dør hans kone d. 29. september 1758. Kort efter gifter han sig med KIRSTINE AABOE, datter af ridefoged Peder Nielsen Møller og hustru Kierstine Margrete Aaboe, paa Bistrup, Granslev sogn. Der var to

børn i dette ægteskab; de tog efter faderens død deres Moders efternavn. Foruden ovennævnte Kierstine er der en broder CONSTANTINUS AABOE, møller i Hagenstrup mølle. Med Kierstine Margrete Aaboe kommer vi ind i en lang præsterække. Hun var datter af sognepræst i Velle Peder Pedersen Aaboe og hustru Maren Henriksdatter Blichfeldt, der var datter af sognepræst sammesteds Henrik Frantsen Blichfeldt og Kirstine Christensdatter Brasch, datter af sognepræst Christen Jensen Brasch i Hvorslev og Gjerning. Henrik Frantsen Blichfeldt var søn af sognepræst til Vitten-Haldum-Hadsten Frants Henriksen Blichfeldts der var søn af Henrik Christensen Blichfeldt, sognepræst til Tirstrup og Fuglslev, og hustru Anna Jensdatter Fakse, der var datter af sognepræst i Mørke og Hvilsager Just Pedersen Fakse. Henrik Christensen Blichfeldt var søn af Christen Ottesen Blichfeldt, sognepræst ved Frue kirke i Aarhus (død 1596) og hustru Eva Nielsdatter, datter af sognepræst ved Vor Frue kirke i Aarhus, Niels Jacobsen (død 1542).

(Havde Henrik Pontoppidan anet noget om alt dette, havde han nok yderligere skumlet om det meget præsteblood i sine aarer!).

I dette ægteskab havde Jens Olsen O. 6 børn, ifølge skiftet efter ham 1775:

Ole (OLUF) 14 aar (– i skiftet efter moderens død: i Herringe),
 CHRISTIANE CHARLOTTE, 13 aar, hun blev gift med Jens MARTIN
 FASTING, forvalter paa Brahetrolleborg, siden amtsforvalter og regi-
 mentsskriver for Kronborg amt, død 28/3–1821 paa Esrom kloster.
 Hun døde i Snesere præstegaard 5/12–1837.

JENS, 11 aar, – siden forpagter paa Orebygaard ved Sakskebøing.

JOHAN LUDVIG, 9 aar, siden forvalter paa Berritsgaard ved Sakskebøing.

CHRISTIAN DITHLEF, Morten Oxenbølls far, 7 aar.

FRIEDERICH, 5 aar, – siden skovfoged under Sorø.

Af flere af børnenes navne – og af hvad de siden blev til, mærker man familien Reventlows store indflydelse og hjælpsomhed. Da Kirstine Aaboe bliver enke i temmelig ung alder, bliver hun husholderske paa Brahetrolleborg. Reventlow ønskede ikke, at eftermanden, som han kaldte, skulle, som det hedder, „conservere enken“, – saa traadte han hjælpende til med et levebrød til den unge enke med 6 ukonfirmerede børn.

Jens Oxenbøll var i 20 aar præst i Brahetrolleborg, boede i Haagerup præstegaard og drev avlingen, som præsterne altid gjorde den gang. Wiberg kalder ham „lærd og duelig“; – i boet efter ham er af bøger 19 i folio, 42 i kvart, 48 i oktav. I boet findes en inter-

essant skrivelse fra kammerraad Frederik Ba(g)ger, Juulskov, hvori der staar bl. a.: „Jeg har som et lidet bevis saavel paa mit venskab til hendes salig mand, imedens jeg var ved baroniet, som og til et højagtelsestegn for hendes egen person, som den, der var sin mand saa tro en medhjælp, at hun ved sin fornuftige økonomi og styrelse, – da han som præst holdt maaske bøger og læsning for det vigtigste, – har reddet ham ud fra den mig bekendt store gæld, – saaledes at samme nu ikke trykker meget paa hans efterladte stervbo, ikke villet undlade at, uagtet jeg selv har mange paarørende udi megen trang, formere stervboen med en donation paa 200 rixdaler“.

I Fyens bispeembedes visitatsprotokol skriver JACOB RAMUS: „27. aug. 1764 visiteret Brahetrolleborg kirke, hvor ungdommen fra anneksset Krarup og mødte; begge menigheders ungdom fandtes skikkelig oplyste, præsten var syg og blev prædiket over Rom. 6, 20–22. Over Krarup kirke blev klaget, som forvalteren lovede skulle straks blive repareret“. Bispens notat er ikke meget udtømmende; men det er det heller ikke andre steder. Hvem der prædikede for den syge præst, staar der intet om, – eller er han maaske i sin sygdom alligevel gaaet paa prædikestolen?

Jens O. døde efter en tids sygdom i Haagerup præstegaard d. 20. okt. 1775. Der er temmelig store medicinudgifter i boet. Grev Reventlow skriver d. 10. okt. til biskop Ramus, at „hr. Oxenbøll ytrede allerede udi juli maaned det ønske om at maatte faa en kapellan til hjælp, da hans sygdom og store svaghed hindrede ham udi at forrette det vidtløftige embede, ham betroet. Derfor bad han mig at kalde hans eftermand, siden han da endnu kunne give ham underretning om menigheden, og han selv kunne lære samme udi den tid at kende; det ville være særdeles nyttigt og næsten nødvendigt“. Greven har derefter henvendt sig til CARL CHRISTIAN BIRK, kateket i København, og han har nu sagt ja. „Da nu hr. Oxenbølls svaghed før har tiltaget end aftaget, og det er meget at frygte, at han ej kan bestride embedet udi denne vinter“, beder greven biskoppen at fremskynde denne sag, der ikke taaler nogen opsættelse. „Dette saa meget mere at ønske, siden det ville lette hr. Oxenbøll udi alle henseender“. – Dette brev antyder et godt forhold mellem disse to og tegner et tiltalende billede af dem begge.

Hans enke døde paa Ditlevsløst, en af gaardene under Brahetrolleborg, hos hr. Oppermann, der var gift med hendes sønnedatter, d. 22. juni 1811, efter 36 aars enlig stand. – I skiftet efter hende er det særlig købmanden i Nyborg, Christian Ditlev, der maa tage

affære. Han overtager boet for 1400 rdlr. og skal ordne det videre fornødne, og da hans broder Ole, som dog er den ældste, ikke er i stand til at bestyre sine midler, ønsker han, at hans broder, Christian, skal bestyre dem til hans bedste, „hvilke hr. Chr. Oxenbøll forbandt sig til“.

Der synes saaledes ikke at være noget om „legenden“. Men Morten Oxenbøll havde jo ogsaa en morfar. Derfor skal vi se lidt paa hans mødrene slægt. Hans moder, MAREN FROM, var født i Nyborg, døbt 24/3-1763, datter af byskriver RASMUS FROM og hustru ANNA SOPHIA MØLLER. Rasmus From er født i Hoptrup, døbt 24/6-1727, søn af Jes Rasmussen From og hustru Maren Jørgensdatter. Iflg. rescript af 19/10-1753 er fuldmægtig Rasmus From efter Daniel Hornemanns dødelige afgang blevet By- og Raadstueskriver i vor stabelstad Nyeborg og herredsskriver i Winding-Bierre og Aasum herreder i vort land Fyen, naar han har indbetalt 400 rdlr. til Odense tugt- og manufacturhus og vil betale enken 50 rdlr. om aaret, saa længe hun lever.

Ifølge skrivelse af 6/7-1759 fra Fyens biskop maa han „uden at udstaa kirkens disciplin antages til privat absolution og sakramentets delagtighed, endskønt han sig derfra over den tid, loven tillader, har entholdet sig, men nu inderlig skal længes og attraa at blive delagtiggjort deri“. Han er en foretagsom mand ved siden af sit vidtløftige embede. 7/1-1763 køber han en gaard i Kongegade, 21/2-1764 faar han kgl. bestalling som skovridder og købte s. å. 16/6 Nyborg slotsmølle af Niels Boyesen. 25/2-1766 fik han kongelig bevilling til at opføre en vejmølle paa fæstningsvolden; men nu blev det ham aabenbart for meget, da han bytter embede med sin svoger Poul Nielsen d. 11/10-1766, saa han afstaar byskriverembedet og bliver strandkontrollør.

I ægteskabet er der 5 børn: 2. okt. 1761 MORTEN, 24. marts 1763 MAREN, Morten Oxenbølls moder, 28. april 1764 ANNA CATHRINA, 15. nov. 1765 ENGEL KIRSTINE og 12. nov. 1767 ANDREAS CHRISTIAN. Da moderen skifter med sine børn i februar 1784 nævnes kun to: Maren og den yngste Andreas Christian, saa de andre maa være døde.

Rasmus From døde 3. okt. 1783. Kirkebogen melder under begravede: 1783, 8. okt. hr. skovridder, strandkontrollør og ejendoms møller Rasmus From i kirkens øverste tværgang udfor hørernes stol og ringet med alle 5 klokker, gl. 59 aar, død i Odense d. 3. af et slag.

Hans hustru Anna Sophia Møller, født i Kerteminde 8. april 1741, var datter af krigsraad Morten Møller og hustru Maren Hoyer, Kerteminde. **MORTEN MØLLER**, søn af forpagter paa Hinnemæ, Skellerup sogn, senere paa Lundsgaard ved Kerteminde Mads Jørgen Møller, er født 1711, var foged paa Hverringe 1738, købmand i Kerteminde, ejer af herregaarden Selleberg, Birkende sogn, 1752-67, af herregaarden Knudstrup, Ryslinge sogn 1767-82, da han afstaar den til sønnen Mads Jørgen Møller, og flytter til Kerteminde, hvor han dør 15. maj 1790. – Han er udnævnt til „virkelig krigsraad“.

Han gifter sig 6. april 1741 med **MAREN HØYER**, der var enke efter købmand **NIELS BROCK**. Der er 5 børn; den ældste er ovennævnte Anna Sophie. Maren dør og bliver begravet i Ryslinge 17. nov. 1779. Hun var datter af Andreas Høyer og Engel Pedersdatter Hoppensach, der var af købmandsslægt i Kerteminde. – Andreas Høyer var organist i Kerteminde (nævnt 1713), overformynder (1717-1722), raadmand 1721, postmester 1729, byfoged 1747, men dør allerede 27. dec. 1747.

(Her kan bl. a. henvises til: politimester Woll: Kerteminde fortid II, Fynske aarbøger III S. 92 flg. VI, 239, 449, Personalhist. Tidsskrift 7 IV, 183 f., 192, Svendborg amts hist. aarbøger 1911). Anna Sophie giftede sig, efter sin mands død, 25. juli 1787 med dimmitteret capitain af infanteriet **JOACHIM DAVID VON GRAPE**. De dør med en uges mellemrum, han d. 24. juni 1825 efter 9 aars sygdom, hun d. 1. juli.

Vi vender tilbage til Maren, Morten Oxenbølls moder. Nyborg kirkebog fortæller: 1781, 15. marts døbt Frantz Mich af catolsk religion og musketer af garde-compagn. og hustru Maren Rasmusdatter From, en søn **NICOLAJ**, født 13. januar. Hun er da knap 18 aar. Om vielsen er der intet i kirkebogen, og da hun holder bryllup 24. marts 1784 med Sr. **NIELS THYGESEN**, ungarl og købmand staar der: jomfru Maren From. Der kan være grund til at tvivle om, at hun og gardisten har været gift. Allerede 5. maj 1786 dør den rige købmand Niels Thygesen „af obstruction“, 32 aar gl., han bliver begravet i kirken og ringet med alle 5 klokker. De havde en søn Niels, der var to aar gammel, da faderen dør, og hun er frugtsommelig i 5. maaned og føder et barn, der dør straks efter fødselen. Hun faar beskikket som værge købmand **JOHAN FRIEDERICH KOLLER**, og gifter sig med ham 4. juli 1787. Han dør 14. aug. 1793 „af hidsig sygdom“ og begravet 20. aug. i øverste platz med alle 5 klokker, 38 aar og 2 dage. I dette ægteskab er der 4 børn, hvoraf den sidste fødes tre maaneder efter faderens død. Købmand Oxenbølle er fadder til de

fleste af disse børn, – og hun gifter sig med ham d. 2. februar 1796. Deres 7 børn er allerede nævnt. Hun døde d. 3. juli 1814, – begravet 8. juli Maren Oxenbølle From, købmand Oxenbølles kone, 52 aar. Hun har nok været en livlig og tiltrækkende dame, ogsaa fordi hun har haft penge ved sine giftermaal.

Legenden om den jødiske eller sydlandske bedstefader kan saaledes heller ikke bekræftes paa Morten Oxenbølls mødrene side.